

**«Ուս-Հայկական համալսարան» քարձրագույն կրթության
միջպետական կրթական կազմակերպությունում գործող
ՀՀ ԲԿԳԿ-ի իրավագիտության 063
Մասնագիտական խորհրդին**

(հասցե՝ 0051, ք. Երևան, Հովսեփ Էմինի փող. 123)

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

**ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍ,
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴՈԿՏՈՐ
ԱՇՈՏ ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆԻ**

**Միլենա Բաբկենի Ղազարյանի՝ «Պետության տարածքային
ամբողջականության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքները»
թեմայով ԺԲ.00.02 - «Հանրային իրավունք - սահմանադրական, վարչական,
ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք,
պետական կառավարում» մասնագիտությամբ իրավաբանական
գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան հայցելու համար
ներկայացված թեկնածուական ատենախոսության վերաբերյալ**

**Միլենա Բաբկենի Ղազարյանի՝ «Պետության տարածքային
ամբողջականության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքները»
թեմայով ատենախոսության թեման նվիրված է պետության տարածքային
ամբողջականության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքների
հիմնահարցերի վերլուծությանը, տարածքային ամբողջականության որպես
սահմանադրական սկզբունքի բովանդակության ու կիրառական նշանակության
հիմնախնդիրների պարմական ու տեսական-իրավական, ինչպես նաև
Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականության
սահմանադրաիրավական ապահովման երաշխիքների ու կառուցակարգերի, այդ
թվում՝ պետական իշխանության ու տեղական ինքնակառավարման մարմինների
փոխգործակցության համատեքստում տարածքային ամբողջականության ու
անձեռնմխելիության արդյունավետ պաշտպանության հիմնախնդիրների համալիր
հետազոտությանը:**

Արհեստագործական թեմայի արդիականության վերաբերյալ հայցորդի կողմից ներկայացված հիմնավորումները ամբողջական են հատկապես այն թեզի համալրման համար, որ հետազոտման առարկա հիմնախնդիրների հետազոտության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ՝ ինչպես արդարացիորեն նշում է հայցորդը. «(...) մեր տարածաշրջանում աշխարհաքաղաքական պայթյունավտանգ իրավիճակը, ինչպես նաև հարևան երկրների ծավալապաշտական նկրտումները մեր հայրենիքի տարածքային ամբողջականության նկատմամբ՝ հրամայական է դառնում ոչ միայն երկրի սահմանների արդյունավետ պաշտպանության համակարգի ստեղծումը, այլ նաև սահմանադրական իրավունքի գիտության առաջնահերթությունների շրջանակում մշակել գիտականորեն հիմնավորված հայեցակարգային-տեսական այնպիսի մոտեցումներ, որոնք հիմք կհանդիսանան փվյալ ոլորտի իրավակարգավորումների կարարեալագործման և Հայաստանի Հանրապետության տարածքային ամբողջականության ապահովման նոր ռազմավարության ստեղծման համար:» (էջ 4-5):

Անհրաժեշտ է նկատել, որ գրեթե բոլոր երկրներում տարածքային ամբողջականության ապահովման կառուցակարգերը դիտարկվում են սահմանադրաիրավական երաշխիքների համակարգի շրջանակում, որտեղ սահմանադրական այդ սկզբունքի ապահովումն ինքնին առանցքային նշանակություն ունի պետության սահմանների անձեռնմխելիության և ազգային անվտանգության համակարգում:

Համակարծիք լինելով հեղինակի այն պնդման հետ, որ՝ միջպետական և ներպետական հարաբերություններում «պետական սահմանների անփոփոխելիությունն ու տարածքային ամբողջականությունը դիտարկվում են որպես պետությունների միջև փոխշահավետ ու բարիդրացիական հարաբերությունների հաստատման գլխավոր պայման» (էջ 4), ուստի հետազոտության թեմայի արդիականության շրջանակներն էլ ավելի են ընդլայնվում հենց սահմանադրական գիտակարգի տեսանկյունից պետության տարածքային ամբողջականության իրավական ապահովման հիմնախնդիրների լուծման անհրաժեշտությամբ պայմանավորված:

Հեղինակին հաջողվել է հետազոտությամբ բարձրացնել թեմայի վերաբերյալ գիտագործնական նշանակություն ունեցող հարցադրումներ, որոնց քննարկումն անցկացրել է սահմանադրաիրավական և եվրոպական իրավական չափորոշիչների լույսի ներքո: Մասնավորապես, ներկայացվել են պետության տարածքային ամբողջականության իրավական արդյունավետ ապահովմանն ուղղված մոտեցումներ՝ ինչպես պետական իշխանության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների փոխգործակցության դիալեկտիկական ապահովման, այնպես էլ միջազգային իրավական առանձին չափորոշիչների շրջանակում:

Բացի այդ, ատենախոսությամբ բարձրացված հարցադրումները ներկայացվել են նաև սահմանադրաիրավական կարգավորումների կատարելագործման նպատակով, որն ավելի է ընդգծում աշխատանքի գիտագործնական բնույթը:

Կարծում եմ, որ ատենախոսական աշխատանքը կազմված է գիտական պատշաճ մակարդակով, հանդիսանում է ինքնուրույն, ավարտուն, տրամաբանական հստակ կառուցվածք ունեցող հետազոտական աշխատանք, որը շարադրված է գիտական ընդունելի լեզվաոճով: Ընդ որում, այդ կառուցվածքը (ներածություն, ութ պարագրաֆ ներառող երեք գլուխ, եզրակացություն, օգտագործված իրավական ակտերի և գրականության ցանկ և հավելված) համապատասխանում է գիտական հետազոտություններին ներկայացվող պահանջներին և տրամաբանությանը, դրանց նպատակներին ու խնդիրներին, որը հնարավորություն է տվել ապահովել ընտրված թեմային առնչվող առավել խնդրահարույց և գիտական մակարդակում պատշաճ ուսումնասիրություն պահանջող հարցադրումների դիտարկումը:

Հետազոտության շրջանակում հայցորդը օգտվել է իրավագիտության ոլորտի արժեքավոր և անհրաժեշտ աղբյուրներ: Ատենախոսն իրավացիորեն նկատել է, որ աշխատանքի առանցքային նշանակությունն այն է, որ դրանում համակարգված և համալիր հետազոտության է ենթարկվել պետության տարածքային ամբողջականության հետ կապված տեսական մոտեցումների, օրենսդրական ակտերի և իրավակիրառ պրակտիկայի նյութերը, վեր են հանվել առկա բացթողումները, թերացումները, ինչպես նաև տեսականորեն հիմնավորված

առաջարկություններ են մշակվել առկա թերացումները վերացնելու և կատարելագործելու ուղղությամբ, ինչպես նաև ներկայացվել են հեղինակային հայեցակարգային մոտեցումներ փարածքային ամբողջականության երաշխիքների համակարգի և դրանց կատարելագործման, արդյունավետության բարձրացման վերաբերյալ (էջ 7-8):

Բացի այդ, արենախոսը մեծ ուշադրություն է դարձրել նաև նորմատիվային աղբյուրների համակարգային վերլուծությանը, որոնց թվում են՝ ինչպես հայաստանյան, այնպես էլ միջազգային իրավական համակարգերում առկա նորմատիվային ու դատական ակտերը:

Հեղինակը դրսևորել է գիտական տարբեր մոտեցումները պատշաճ ներկայացնելու, համադրելու և դրանց արդյունքում հիմնավոր եզրահանգումներ կատարելու ունակություն: Արենախոսությունն աչքի է ընկնում նաև պաշտպանության ներկայացվող դրույթների, կատարված եզրահանգումների ու դատողությունների ինքնատիպությամբ, գիտական հիմնավորվածությամբ ու համակարգային կապով: Հետազոտությամբ պահպանվել են արենախոսության ձևավորման պահանջները, այն կազմված է պատշաճ գրական հայերենով, հիմնականում զերծ է վրիպակներից և խմբագրական այլ թերություններից:

Արենախոսության համար առանցքային հանդիսացող պաշտպանության դրվող դրույթներն ու եզրակացություններում առկա մտահանգումներն էական և ամբողջական պատկերացում են տալիս հետազոտությամբ ամփոփված գիտագործնական արդյունքների մասին, որոնք, գտնում ենք, մասնագիտական և իրավակիրառ շրջանակում կարող են նպաստել պետության փարածքային ամբողջականության ու անձեռնմխելիության առավել ապահովմանն ու պաշտպանությանը:

Միաժամանակ, հետազոտությունն աչքի է ընկնում նաև պետության փարածքային ամբողջականության ապահովման հիմնախնդիրներին նոր դիտանկյուններից ներկայացնելու ու հետազոտելու յուրահատկությամբ, որոնք կարող են հանդիսանալ նաև Հայաստանի Հանրապետությունում նման հետազոտության առաջին փորձերից մեկը: Այսպես, Հայաստանի Հանրապետության փարածքային ամբողջականության համապարփակ ու

միասնականությունն ապահովելու նպատակով պայմանավորված պետության տարածքի ամբողջականության հետ առնչվող հարաբերությունները դիտարկվել են նաև միասնական օրենսդրական ակտով կարգավորելու անհրաժեշտության հիմնահարցի շրջանակում:

Դրական գնահատելով արենախոսությունը, այնուամենայնիվ, կցանկանայի ներկայացնել որոշ նկատառումներ.

1. Արենախոսությունում գործնականում անդրադարձ չի կատարվել 2024 թվականի օգոստոսի 30-ին ստորագրված «Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազաման և սահմանային անվանգության հարցերով հանձնաժողովի ու Ադրբեջանի Հանրապետության և Հայաստանի Հանրապետության միջև պետական սահմանի սահմանազաման պետական հանձնաժողովի համատեղ գործունեության մասին» կանոնակարգին և 2026 թվականի հունիսի 1-ին Վաշինգտոնում և 2026 թվականի հունիսի 4-ին Երևանում ստորագրված՝ Հայաստանի Հանրապետության և Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների միջև «Թրամփի ուղի՝ հանուն միջազգային խաղաղության և բարգավաճման» նախագծի (ԹՐԻՓՓ) վերաբերյալ ռազմավարական համագործակցության մասին շրջանակային համաձայնագրին, որոնք որոշ դիտարկումների տեսանկյունից առնչվում են նաև պետության տարածքային ամբողջականության իրավական ապահովման հիմնահարցերին:

Չնայած այն հանգամանքին, որ հեղինակի հետազոտությունների արդյունքները ներկայացված են պետության տարածքային ամբողջականության համընդհանուր հայեցակարգի շրջանակում, այդուհանդերձ ցանկալի կլիներ ներկայացված արենախոսության համատեքստում ներկայացվեր հետազոտողի մոտեցումները վերոհիշյալ փաստաթղթերի վերաբերյալ:

2. Արենախոսը աշխատանքի ամբողջ տեքստում, հատկապես 1-2-րդ գլուխներում (15-76 էջեր) պետության տարածքային ամբողջականության ապահովման հարցերի շրջանակում հետազոտվել է «պետության միասնություն», «պետության տարածքի կամ սահմանների անձեռնմխելիություն» հասկացությունների ստուգաբանական նշանակության ու ճիշտ կիրառման հարցեր: Գտնում եմ, որ հետազոտման առակա հիմնահարցերի մասով

արդարացված է այդ հասկացությունների նշանակության ու կիրառության հարցերի վերաբերյալ պարզաբանումներ ներկայացնել, սակայն, կարծում եմ դրանք համակարգման խնդիր ունեն, քանի որ «պետության տարածքային ամբողջականություն» արտահայտությունը, մի դեպքում, զուգահեռաբար օգտագործվում է «պետության միասնություն», «տարածքի կամ սահմանների անձեռնմխելիություն» հասկացությունների հետ միասին, մեկ այլ դեպքում՝ առանց այդ հասկացությունների:

Այս առումով, կարծում եմ, հեղինակը պետք է հստակեցնի, թե ինչ ուղենիշներով ու չափորոշիչներով այդ հասկացությունները կիրառվում միասին այն դեպքում, եթե դրանք ունեն տարբեր բովանդակային իմաստ ու նշանակություն:

3. Պաշտպանության ներկայացված 1-ին կետի դրույթները, կարծում եմ, ունեն ընդհանրական բնույթ: Դրանցում հեղինակը նշում է. «(...) պետության տարածքն ընկալվում է որպես պետության պարտադիր հատկանիշ, պետության՝ որպես քաղաքական կազմակերպության անքակտելի մաս, պետության գոյության անհրաժեշտ ու բնական պայման, պետության մեջ հասարակության կազմակերպման նյութական հիմք և միաժամանակ, սահմանադրաիրավական նորմերում ամրագրված և կազմակերպչական համապատասխան տարրերի համակարգ, որոնց միջոցով ապահովվում են պետության միասնությունն ու տարածքային ամբողջականությունը» (էջ 8), «(...) պետության միասնության և տարածքային ամբողջականությունն իր հերթին բնութագրվում է որպես պետությունների անքակտելի որակական հատկանիշներ և միաժամանակ միմյանց փոխլրացնող և փոխպայմանավորված սահմանադրական արժեքներ, որոնք ապահովվում են սահմանադրաիրավական երաշխիքներով և որոշակի կառուցակարգերով» (էջ 8):

Թեև պետության տարածքի և պետության միասնության ու տարածքային ամբողջականության հարաբերակցությանը հեղինակն անդրադառնում է համապատասխան 1.1-րդ և 1.2-րդ ենթագլուխներում, սակայն դրանց արդյունքում, անհրաժեշտ է, որպեսզի հեղինակը հստակեցնի, թե ինչ ֆունկցիոնալ ու կիրառական նշանակություն կարող են ունենալ այս սահմանումները՝ չվտանգելով պետության տարածքային ամբողջականության ապահովմանը:

4. Արենախոսության 2.2-րդ ենթագլխում և եզրակացության բաժնում ներկայացված 5-րդ կետի դրույթը և դրա վերաբերյալ դատողությունները բավականին խնդրահարույց են և անհրաժեշտ են որոշակի հստակեցումներ ու հիմնավորումներ: Հիշատակված 5-րդ կետում հեղինակը նշում է. «(...) Հայաստանի Հանրապետության փարաօքային ամբողջականության ապահովման երաշխիքներին իրավական ձև հաղորդելն ինքնին անհրաժեշտ ու կարևոր գործընթաց է, որը կոչված է ապահովելու ոչ միայն պետության ինքնիշխանության ու միասնության պաշտպանությունը, այլև մարդու իրավունքների արդյունավետ իրացումը և այդ իրավունքների պաշտպանությունը որևէ ոտնձգությունից» (էջ 103-104): Ասվածը պայմանավորված է այն հիմնավորմամբ, որ «երաշխիքներին իրավական ձև հաղորդել» բառակապակցության մեջ խոսք կարող է լինել միայն իրավական երաշխիքների մասին, եթե «իրավական երաշխիքներին» դարձյալ իրավական ձև ենք հաղորդում, այդ դեպքում կրնորդում ենք «երաշխիք» հասկացության իմաստն ու բովանդակային նշանակությունը:

Նշված հանգամանքով պայմանավորված, կարծում եմ, որ եզրակացության դրույթն առնվազն թերի է, քանզի դրանում բացակայում է «խնդիր-միջոց-արդյունք» գիտատրամաբանական և գիտահետազոտական շղթան:

Հարկ է նշել նաև, որ աշխատանքում անմասն չեն մնացել խմբագրական և քերականական բնույթի թերություններ և խրթին ձևակերպումներ:

Այնուամենայնիվ, վերոնշյալ նկատառումները ամենևին չեն նսեմացնում աշխատանքի արժեքն ու գիտականությունը, իսկ հետազոտության առանձին արդյունքների հավաստիությունը կասկած չի հարուցում: Հեղինակը թե՛ տեսական, թե՛ գիտագործնական նշանակություն ունեցող մոտեցումների ու եզրահանգումների է եկել, կատարել է ծավալուն և արդյունավետ հետազոտություն:

Ամփոփելով ապենախոսության վերաբերյալ դիտարկումները՝ կարծում եմ, որ **Միլենա Բաբկենի Ղազարյանի** «Պետության փարաօքային ամբողջականության ապահովման սահմանադրաիրավական երաշխիքները» թեմայով ապենախոսությունը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 1997 թվականի օգոստոսի 8-ի թիվ 327 որոշմամբ հաստատված «Հայաստանի Հանրապետության գիտական

աստիճանաշնորհման կանոնակարգով» թեկնածուական արեւնախոսություններին ներկայացվող պահանջներին, ուստի արեւնախոսության հեղինակն արժանի է ԺԲ.00.02 - «Հանրային իրավունք – սահմանադրական, վարչական, ֆինանսական, մունիցիպալ, բնապահպանական, եվրոպական իրավունք, պետական կառավարում» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

**ՀՀ Բարձրագույն դատական
խորհրդի անդամ, իրավաբանական
գիտությունների դոկտոր՝**

Աշոտ Հայրապետյան

ՀՀ Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամ Աշոտ Հայրապետյանի ստորագրությունը հաստատում եմ՝ ՀՀ Դատական դեպարտամենտի անձնակազմի վարչության պետի պարտականությունները կատարող՝ **Հերմինե Գևորգյանս:**

